

* * * * *

Nogle Esterretninger
om
De Norske Guld-Erker
af
Cancellieraad Deichman.

Ndskillige har været af den Meening, at vore Norske Bierge, maaskee formedelst Clima, ikke var skicket til at underholde de ædle Metaller. Sølv-Berket Kongsberg har endelig bevist anderledes.

Da man i forrige Aarhundrede fandt Prover af Guld paa mere end et Sted i dette Rige, gik der mere Rne og Rygte, end Sagen i sig selv fortiente, da beraabte man sig paa den stortalende Paracelsi Spaadom (*). Troelig denne Spaadom har været grundet paa hans egen Erfaring; thi at han baade har været i Dannemark og Sverrig, har vores Lærde Gram bevist i egen Afhandling in act. Scient. Hafn. Tom. 4. da baade Sahlberg og store Kaaberberget paa de Tiider ydede stor Betsignelse. Ligesaa dristig har en omvendt Jøde været, fød i Constantinoble, meget vel optrukket af sin riige Fader, der var Stor-Sultanens Livmedicus, og som havde beseet baade de Østelige og Europæiske Bergverker: naar han forsikkrede, at Norge var det lille Indien, at dette Land var fem dobbelt mere værd end Dannemark, og at, om Kongen havde retskafne Folk, som forstod sig paa Bergverker, kunde han aarlig bekomme deraf nogle Millioner, men paa hvad Grund han har sagt dette meldes ikke (**).

M 3

Dm-

(*) Sperling in Boreas p. 269. Alias Paracelsus dudum prædixit L. IX. scribens, & ex Apocalypsi supputans, quod in Borea inter Gradum 60 & 70. tantas invenietur Metallorum Thesaurus, ut in Oriente similis nunquam sit inventus.

(**) B. Scuppius. Der unterrichtede Student.

Omendskiont man allerede har adskillige trykte Efterretninger om en og anden Guld Anviisning i dette Rige, hvorpaa virkelig Arbejde har været anlagt, synes det dog Umagen værd at samle dem paa et Sted, tillige med nogle flere Oplysninger.

Guld findes en gediegen, uden synderlig Blanding, ofte i Selskab med andre Metaller, undertiden mineraliseret. Hvad det sidste er angaaende, saa har den berømte Henkel maatte modtage mange correxer, fordi han næsten har beleet og drevet Spot med de saa ofte paa-beraabte Guld-Rieser og Marcasitter. Han har dog ikke negtet gandske deres Guld-Behalt, men anseet den ringe, og allene som et Spor. En heller negtet mineraliseret Guld gandske; Enddog i hans Pyritologia, men i sær hans smaa mineralogiske Skrifter, og maaskee været den første, der har viiset hvorledes, og Maaden at Guldet mineraliseres.

Mere forunderligt er, at han i den, efter hans Død, udkomne Mineralogie statuerer, at gediegen Sølv aldrig holder Guld, men vel gediegen Guld stelden uden Sølv. Men bør man og vel skrive dette Skrift paa denne ypperlige Mand's Reigning, der gjør ham saa liden Ære. Imidlertid har mange troehiertig udskrevet ham; da Manden ofte paa andre Steder siger det som er tværtimod. Ligesaa paaftaaer Greven af Marigli, at Ungern er det eeneste Land, hvor Sølvet har Guld i Selskab med sig, som ikke findes ved de Bohmiske, Sachsiske og de Nordre Rigers Bergverker. I Anledning af dette, vil jeg melde først noget om Guld-Anviisningen ved Sølv-Berget Kongsberg.

Det var neppe 6 à 7 Aar efter at dette Sølv-Berget blev opfundet, førend man fandt den 30 April 1630., at 7 Mark 13 Lod Sølv i Berget af Underbergets Grubers Ertz indeholdt et halv Lod Guld, og da man eftersøgte de 7 Under-Bergs-Gruber, befandtes, at den Guldhaltige Ertz var fra Braunschweig Grube, som da var affynket 6 Lachter, men af slet Forhaabning, siden den affikar sig i begge Felt-Drterne: Gangen da 10 Fingre mægtig ($\frac{1}{8}$ Lachter).

Doct. Nordmand, den Tiid Berghauptmand, som beretter forommelte, siger: at man i Mangel af Materialier, Instrumenter og Skille-

Stille-Band (Aqva. fort.) den Gang ey kunde komme videre. Proven af denne Guldhaltige Ertz skal findes paa det Kongelige Kunst-Kammer. Skulde man domme efter de værende Omstændigheder, maatte denne Guldgehalt været usædvanlig, siden den mindste Deel af ermeldte Verk-Solv tilkom Braunschweig Grube, som da var i sit aftagende, derimod Seegen Gottes overflodig rige Ertz, foruden hvad tilkom de andre Gruber. At de Kongsbergiske Solv-Ertze Tiid efter anden fremviser Tegn til Guldgehalt, er usægtelig. I en Beretning fra Bergmester Daniel Barch til Rigs-Admiralen Ove Gedde Mar 1646., angives iblant andet Braunschweig og Juliana Grubers Ertz for gyldiske. Den 21 Julii 1687. blev 2 Centner Solv solveret, som holdt 10 Lod Guld, efter en gammel probeer Bog, men ingen videre Efterretning, og synes, at være af de Ertz, som ligeledes glemmes paa det Kongelige Kunst-Kammer. Reg. P. I. sect. VII. No. 3.

I det Dresniske natural Cabinet antreffes en Guld-Stuffe, fundet 1678. ved Kongsberg, bestaaende af en hviid Spath med Guld-Blade ndi. En stor Mængde af de rareste Kongsbergiske Solv-Ertzer, som og andre Ertz, er gaaet til Tydskland, som iblant andet kan sees af Berg Raad Aug. Hen. Decker Cabinet, og af det derover forfattede Catalogo, der iblant nogle Kongsbergs gyldiske Ertz, formodentlig skienkede af hans nærbeslegted Berghauptmand Schlanbusch (*).

Men ingen Tiid blev der gjort flere og alvorligere Anstalter end No. 1697., da man iblant Underbergets Gruber i bestandige Liebe forefandt gyldisk Solv af en mere end almindelig Gehalt, og da denne Dpdagelse gjorde megen Dpsigt, vil jeg kortelig berette Omstændighederne.

Denne Grube blev funden 1679, havde i Begyndelsen en staaende eller Seiger Gang indtil 8 Lachters Dybhed, og gav megen riig Ertz, hvor dens Dohnlage eller flache Gang faldt til den staaende, men da den mere mægtige Dohnlage Gang længere nedbragte den anden af sin Stik (fallende) og førte den med sig, fandt man ingen Ertz, førend

(*) Strikte talt, kaldes det gyldiske Solv allene, som pr. M^l. holder fra Gran af til 4 Lod Guld, naar det kemmer derover kaldes det Guld, vil og have en anden Prove-Maade, nemlig Tilfag af Solv, om Aqva fort. skal kunde stille det ene fra det andet.

rend man kom længere ned, og imod Østen, hvor Fellen tager sin Dohnlage, og i Foreening med Gangen, og saa længe dette varede, vantes der temmelig Erzk, hvorefter atter indfaldt død Mittel, og ingen Erzk spurtes, da Gruben blev indstillet. Efter nogle Mars Forløb blev den atter optaget, men strax igien forladt, da Gruben ikke kunde lønne sig; ved hvilken sidste Indstilling, man antraf, hvor Qvartz-Baandet (fellen) atter havde foreenet sig med Gangen, at vinde et Trough Erzk, hvorudi var tyndslaget, eller tyndbladet Sølvs, og et par Maaneder derefter i Proven blev funden halv gyldisk, da maatte Gruben atter optages efter Kongelig Befaling. I 3 Aar arbejdede man bestandig, og affynkede ved Qvartz-Baandet, udlærkede Gruben, byggede Vandkunst og Puk-Berk, men sandt hverken Guld eller Sølv i al den Tid, af Marsage Qvartz-Baandet ikke mere vilde foreene sig med Gangen, men i den Sted kom imellem en feedagtig blaae Leer-Art, som gjorde bestandig Skillerum imellem Gang og Qvartz-Baandet. Videre blev observeret, at Gangen ikke var fast eller frisk, men død, af alt for mild og løs, saaledes at en Hauer kunde udslaae dobbelt mere her end anden Steds. End videre, at Qvartz-Baandet var meget mindre mægtig, nemlig et Spaer, end Gangen, som var $\frac{1}{2}$ Lachter mægtig. Ligesaa at Baands-Fald og Gang, trak sig mere udaf end ind efter Berget. Endeligen at den sorte Berg-Art, som her har Overhaand, fielden har gjort godt, og jo mere man kom Sønder efter, jo mere ligge Erkerne ikkun i finale og trange Ufsætninger; altsammen af liden Bergmands Haab.

Det blev derfor lagt Berghauptmanden til Last, det han havde anvendt saa store Bekostninger paa denne Grube, imod al grundet Forhaabning, da den blev i hans Tid affynket 35 à 36 Lachter, og tillige ladet opføre en Grundmuret Smelte-Hytte, som siden fik Navn af Guld-Huset, hvorudi disse gyldiske Erker skulle tilgodegjøres. Af ovenmeldte Tron-Erzk, vægtig 2 Marker, blev udbragt $8\frac{1}{2}$ Lod Guld og $7\frac{1}{2}$ Lod Sølv, som var i stor Guldgehalt, hvoraf Berghauptmanden lod mynte endeel Ducater, som forbares i det Kongelige Mynte-Cabinet. Mus. Reg. Hvis Inscription gav Anledning til det bekiendte Mahr Wenig.

Foruden et lidet Stykke udscheidet Guld, har jeg og nogle Prover af denne Guld-Ertz, som bestaaer i en gandske mør og løs hvid Spath af ingen Fasthed, snarere som en Steen bleven lithomarga. Denne Grube kom i Belæg den 5 Maaned 1694. og dreven til 7de Maanedes Slutning 1704. Vater Adam, som ligger lige over for, var og i Belæg i samme Haab. Udgiften for begge, i den Tiid, beløb sig til 27000 rdlr. foruden andre Anstalter.

Dette uagtet blev den dog igien optagen 1734. da Sal. Kong Christian den 6te Aaret tilforn havde været paa Solv-Berket, alt i Forhaabning at antrefse det kiere Guld; niueligen havde forommeldte været i frisk Minde, at disse Bekostninger kundet været besparede. Berghauptmand Slangbusch havde baade Fiender og Misundere, da han stod i stor Naade hos Kong Christian den 5te, havde og nogle Aar tilforn været under Forfølgelse. Han beretter selv, at man endog beskylde ham for hemmelig at ladet komme Ungerfke Guld-Ertzer. Og da den Suspicion bortfaldt, lod han examinere alle Grubers Ertzer, da det blev befunden, at det Qvarz-Baand, som giennemskiar de fleste Underbergs Gruber, giver Anviisning til Guld, hvor det i de ædle Faller foreener sig med Slangen. Da man den 27 Octobr. 1701. fandt en Guld-Meine i Juell Grube, som, omendskiont liden, saa dog af en udsædvanlig Gehalt, men efter den optegnede Probeer-Seddel heder det: At en Junge, i det han scheidede Ertzerne ved denne Grube, fandt et Stykke, som saae meget guulagtig ud, som blev proberet, og deraf udbragt et lidet Guld-Korn, da Bettenteren maatte befare Gruben, som lod udhugge af 3, 4, 5, 6 Strosser i understofen endeel Stuffer til Prove, ligesaa af Blyegangen, som blev purket, draget til Schlich, hvoraf man bekom 201 Mk. 8 Lod Solv efter probeer-Vagten, og deraf Scheidet 8 Lod Guld, som pr. Mk. ey gjorde meere end $\frac{3}{4}$ Pfenning, og altsaa u-scheidværdig. Dette var dog noget u-esterretteligt; thi det var at bringe det Guldhaltige i en større Massa, og altsaa til en mindre Gehalt; og at der ved de Tiider ere faldne flere guldiske Ertzer, skulde man formode, som jeg gietter mig til af et lidet Stykke Kongsberg Guld, med Friderich den 4des Bryst-Billede, af omtrent en halv Ducats Vægt, jeg for nogle Aar offererede det Danske Selskab, og kommet fra den Danske Præst Hr. Jörgen Kongsberg.

Siden disse Gruber bestandig Liebe med Vater Aldam saa længe siden er forladt, vil jeg meddele en derover No. 1698 den 17 Septembr. af da værende Marchscheider G. G. Rhader forfattet Ris, endskiont ikke meget oplyselig.

1728 fandtes atter en Deel gyldiske Erker i Juels Grube, som vare af langt høyere Gehalt. Af nogle saa Prøver jeg deraf besidder findes det gyldiske Solv, som tynde Blade i en hviid mild tyndskitrig Spath, saa at endog Solvets Farve tilkiendegiver hvad det indeholder. Man seer og at saadanne Anviisninger har fremstillet sig ved Grubens Blyegang kaldet, og om erindrer ret, bleve nogle af denne Grubes Erker tilligemed Edswolds Guld-Erker, tilgode gjort No. 1760. hvorom videre siden.

For nogle Aar siden (1768) antraf man paa No. 9. Lichtloch i 4re Kevier paa Wendnorden gyldiske Erker, hvor af nesten den 3de Deel af Solvet var Guld. 3 Centner Scheid-Erk Probeer-Vægt, gav 28 Mk. 12 Lod Solv, og udi 61 Mk. saadant Solv, var 18 Mk. 15 Lod Guld. Gang-Arten er af en besynderlig Anseende, en graae-artig Qvark med Drushuller udi, til deels som en Berg-Flint, brunagtig og til deels rundagtige Dphoyesser, Solvet i tynde Blade, nesten som angeflahgen. En rar Berg-Art paa dette Sted.

De Grønlandiske Guld-Erker hører ikke hid, hvo som vilde vide noget derom, kan eftersee en Lyskander, en la Peirere, en Zordrager, og flere andre, af baade egne og fremmede Auctores. Lyskander gutter ellers ikke ilde naar han siger:

Man mener det skulde vel være got Tegn
 At Guld og Solv findes i den Egn (Grønland)
 Og andre dyrebare Wahre.
 Vore gamle have tegnet Saturni Skat,
 Skal Nord udi Berden være nedfadt,
 Dog han den nye mon bevare.

Det bliver ligesaa vel best med Stiltienhed at forbiegaae det for nyelig udspredde store Rygte, om de herlige Guld-Miner paa de Danske Bestindiske Eylande.

Vel Hayes der adskillige Efterretninger om Guld-Miner i Christian 4des Tider, men endskiont man blev bedraget i det store Haab, man havde gjort sig, saa vil jeg dog kortelig melde noget derom, for at have det paa et Sted og i mere Sammenhæng, da derved og indtraf nogle merkelige Omstaendigheder.

Den første Guld-Mine blev fundet 1644. og som berettes af da værende Oberberghauptmand Hans Segl v. Lüttichau i Nedeneslehn nær ved Haynen Ahrendahl, som da en endnu var bleven til Riobsted, paa Gaarden Barlo (som maa vel være Barboe), og efter Proven blev befundet at i Centner gav 38 Mk. Guld og 146 Mk. Sølv, Slange siger 136 Marker. Om dette skal forstaaes om selve Erthen, har det været gediegen Sølv med Guld udi, og altsaa et Nyre. Men da Erthen beskrives at have bestaaet af sort Talcum, med Glimmer udi, maae det vel anderledes forstaaes. Proven blev strax nedsendt til Kongen, hvoraf fandtes i Doct. Ole Worms og endnu paa det Kongel. Kunst-Kammer, og af dette Guld ere nogle hele og halve Ducater slagne i Narene 1644, 45, hvor Kongen sees i fuld Legemlig Dannelsse, og paa Uversen: Justus Jehova Judex.

Barboe Gaard og Jern-Berk tilhørde da Christopher Giøe, som in Majjo 1646 afstod baade Jern-Berket med Jorde-Gods, og i samme Skiode med hvis Guld- og Sølv-Erz, som enten allerede eller herefter maatte opfindes. Skiodet dateret Kiøbenhavn, følgelig Christ. Giøe paa samme Sted, og formodentlig samme Tiid indgivet den Beretning om Norske Mineralier, som findes tillige med Skiodet i det Danske Magazins 4de Bind, hvor der meldes om afgangne Oberberghauptmand Lüttichau, som døde 1644, og om Berghauptmand Christens Hüniche, der døde enten 1646, eller kort efter. Saa dette Jern-Berk blev kiøbt førend Kongens Rejse til Norge, og er en heller denne Guld-Erz Kongen selv prøvede, som Slange synes, at tilkiendegive.

Førend Kongens Rejse, som gik for sig den 30 Junii 1646, og varede i 7 Uger, havde en Adelsmand, som var betroet et af Lehnerne Synndenfelds, troelig Kay Kruse, der boede paa forbeholdte Christ. Giøes Grund, og skal have været Bergkyndig, angivet en

Mine, som han ikke andet kunde domme end at have Guld-Erz i sig. Kongen reyste selv derhen, tog Erzen deraf med sig til Aggershuus, lod den prøve ved Guardeiner, Myntemesteren (som den Tiid var Petter Grüner, Farfader til General Grüner) og andre, som ikke alle ne tvivlede, men haardt negtede, at der var Guld udi; ja Kongen skriver selv disse merkkelige Ord: Dagen førend jeg reyste, havde jeg Myntemesteren og Bardiner i Christiania hos mig, og vilde vide deres Meening, som svarede: saa fremt jeg fik Guld af dette Erz, vilde de lade sig henge, udi hvilken Meening nogle Berggeseller ogsaa vare; som jeg lod hente fra Sølv-Berket, og længe havde tient i Ungern paa Guld-Berket; fast ingen, enten Adel eller U-adel var jo i samme Tanke, af Aarsage de meente, at de gandske diverse Materier intet kunde være sammen. Dette altsammen u-agtet gav jeg mig i Tag med samme Erz, og lod her bygge en Dvn, hvorpaa Gud gav mig sin Naade, at jeg fandt paa en gandske fremmet Maneer at smelte Erzen paa, saa at jeg fik Guldet derud. Den Tiid var Mynten paa Hoved Tangen lige under Aggershuus Slot.

Mig synes at det er en saa rar Omstændighed i denne store Konges Liv, at den fortjener at læses paa mere end et Sted, saa meget mere, som han da var i sit 69 Aar, udstaaet saa mange Fatiguer, som neppe nogen Konge for ham, da han efter den nyelig besværlige Krig, hvorudi han havde viist en saa u-troelig Activitet og Tapperhed, forsøede sig i denne høye Alder til dette Rige, omreyste og tog alting i Dyeshn, i sær fast alle Berg-Berkerne.

Sorommeldte Erz beskrives af Worm at have bestaaet af Glimmer. Laurenzen at det var en Ries-Art, og at ved den Kongelige Prøve blev af et Pund Erz udbragt 6 Drachmer puurt Guld; og skal det være af dette Guld de omtvistede Brille-Ducater 1647 ere slagne, med Paaskrift: Vide mira Domi, og ikke som nogle skriver: Vide mira Domini; hensigtende maaskee til dem, som negte Guld i Norge at findes, men dog i sær til Mynte-Betienterne, og dem, som i sær imodfagde, at forberorte Erz indeholdt Guld. Endnu mindre rigtig, som foregives, at de ere slagne i Tydskland, efter det ulykkelige Slag ved Lutter.

Imedens Kongen endnu var her i Landet, opdagede en Bonde ved Navn Gamel Giorosön i Grodevejen en anden Guld-Miine, som efter Anseende endnu skulde være rigere, samme Bonde fik derpaa sin Gaard frie for Skat, såa længe han levede, og forbemeldte Kay Kruse Befalning derover at antage Folk, og nedsende hvad Ertz der blev udarbejdet. Steden, siger Worm, var ved Havnen Mærede, og Mus. Regiurn nær ved Bærbøe hos Havnen Mærede, skal nok være Mærdøe, som ligger en kort Stierding fra Årendahl, hvor og Bærbøe ligger tæt ved. Ertzen efter Worms sigende bestod af Talcum med Granater udi. Jeg har selv nogle Prøver fra et Sted i dette District, som i de senere Tider blev optagen, i Anledning af disse gamle Guld-Anviisninger, som ere af lige Beskaffenhed, nemlig en sort haard Talcum med mange smaae Granater udi, og efter Worms sigende mange anseer at medbringe Guld, formodentlig er det enten om denne, eller een af de forommeldte Guld-Ertzer, at den bekiendte Joh. Joa Becker taler et Steds. (*).

Da Ertzen blev nedbragt, vidste ingen i Kiøbenhavn, at behandle den, blev der sendt Prøver til Sverrig, men vidste ikke hvorledes den der blev befunden. Derpaa indkom den bekiendte og forfarnede Kunstnere Caspar Helboch, almindelig kaldet Kunst Caspar eller Caspar Kunstler, som ved sin store Erfarenhed i Chymien, udbragte en god Qvantitet af denne Norske Guld-Ertz, hvoraf ey allene de ovenmeldte Brille-Ducater, men endogfaa nogle flere Guld-Mynter i Friderich den 3dies første Regierings Aar bleve slagne.

Autor til Mus. Reg. siger han var meget elsket af begge Kongerne formedelst hans Chymiske Erfarenhed og Videnskab i Metaller-nes transmutation.

Har han paa den Maade udbragt Guldet, er det ingen Under, at andre ey kunde gjøre ham det efter; som og nogle troer, at det saaledes

(*) In quibus (Spathblenten, Røgensilber, Talcus &c.) omnibus metalla generari compertissimum, & quidem in tali copia, ut literæ ex Norvegia ad me perscribitæ testentur, unicum Centenarium Talcus triginta duos Lothones puri Auri in se continuisse. Quibus Docimata nec dum contenti, majorem copiam inesse suspicabantur, si modo separare scirent, quare me consuluerunt. Becheri Physica subterraneæ Lib. I. sect. III. Cap. II. No. 6.

des skeede. Havde det været Samuel Reyher bekiendt, havde han ikke undladt, at pryde det hans nu værende rare Skrift de Nummis quibusdam ex Chymico Metallo Factis, en heller forebemeldte Joh. Joa Beccher i hans Oedipo Chymico. Ellers maa herved erindres, at den ovennævnte Caspar Helbach ikke da først kom her ind i Landet, siden Christopher Giøe i den forovnmeldte Beretning til Kongen siger: at han nemlig Caspar Kunstler formodendes om disse saavel som om mere slige Beskaffenheder af Sal H. Sigf. von Lüttrichau, maa have nogen Videnskab og være bevidst; thi han havde af hannem fast meget været betroet, og maaskee tillige været her i Landet; men med alle disse Opdagelser og gjorde Anstalter blev der dog intet af. Ja der er nogle Gange derefter prøvet derpaa, endog for en snees Aar siden, men alt forgieves. Derimod, om ikke Guld og Sølv, foresindes ved disse Steder og der omkring de herligste, bedste og rigeste Jern-Gruber i dette Rige, hvorimod maaskee de fleeste Guld-Gruber ikke opveier, ja den ene Torbiørnsboe Grube, som fulgte med Barboe Berk og nu under Frigøe eller Laurvigs Jern-Berk, fortjener snarere Navn af en Guld-Grube, end 100 andre, som bære Navnet, men ikke Gavnet; men derpaa blev ingen Reflexion giort.

Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?

Et andet Berk, som dog ikke havde Navn af Guld-Berk, fremviste i sin Tid rare Prover paa Gediegen eller synlig Guld, maaskee de fornemteste man har seet i dette Rige, men man har deraf ingen Erindrings Tegne, uden een og anden Stusse paa nogle faae Steder, jeg mener Hårdahls Raaber-Berk i Bergens Stift, og da man har lidet eller intet om denne Sag, synes mig at det ikke bør forbigaaes, siden herved foresaldt nogle besynderlige Omstændigheder.

Dette Hårdahls Raaber-Berk ligger i Bergens Stift i Indre Sogns Fogderie, i Hårdahls Amner, under Lærdals Præstegjæld, i de høye Fjelde, som skille Christiania Stift fra Bergens, havende Lome Sogn i Guldbranddahlen paa den eene, og Wangs Præstegjæld i Walders paa den anden Side, hvor Breen falder over Fjellfjeld, som har Connexion med disse om dette Berk liggende Fjelde. Berket ligger 17 Meile fra Bergens Bye i N. N. D. igiennem Sogne-Fiord.

Efter

Efter man har passeret et lidet Fjeld, kommer man over et lidet fersk Vand af p. p. $\frac{2}{3}$ Mills Længde, hvor Smelte-Hytten med Berg-Folkenes Baaninger ere beliggende paa en jevn Plads Farnæs kaldet, af omtrent 2000de Skrit i Længde og Breede, hvor er 3 à 4 Bonde-Gaarder. For en Frenned er Situationen skræksom, formedelst de herom værende høye Fielde, trange Dable, men i sær for deres Steilhed, da Fjeld-Beggen paa de fleeste Steder nesten staaer Lod-rette, da det er og meget farlig, formedelst de ofte nedfaldne Steen og Sneeskred. De høye Fielde ere nesten det heele Aar bedækket med Snee, blottet fra al Skov uden i Dahlerne; hvor Bærket er anlagt seer man ikke Solen i en 7 à 8 Ugers Tiid. Naar den først skinner ind i Husene ofrer man den et Stykke Smør, de sætter paa det Sted hvor den først skinner, mueligen en Levning fra den Hedenske Tiid.

Allerede 1683, skal der være nedsendt fra David Lippert en Prøve af denne Raaber-Ertz, som ligger paa det Kongelige Kunst-Kammer, samme er et mægtig Stykke Lazur, nesten i Alen i Kvadrat. Men da Ober-Bergets Gruber ligger blotte for Dynene, og Gangen i Begyndelsen mægtig, maae det vel længe tilforn været bekendt, siden Bonden om Sommeren der har sin Sætter-Drift.

En Lieutenant Navnlig Schiöldahl, fød i Sverrig, fik Tiden om denne riige Raaber-Ertz, reyste derind, belagde Skurfet 1702, og beretter det til en Apotheqver Henr. Blath i Bergen, som da var i Kiøbenhavn, hvilkken strar derpaa tog Muthung hos Berghauptmand SchLambush, som just samme Tiid ligeledes var i Kiøbenhavn. Imidlertid reyste Vice-Statholder Gabel om Landet, og samme Aar var i Sogn, og kiøbte Finde-Netten af Bruden for 70 rdlr. Her over reyste sig en vidtloftig Proces, og da Blath frygtede at tabe, tog han til Med-Interessentere General-Lieutenant Hausman, den Preussiske Minister Vierech, besvogret med Hausman, og Amtmand Moltche, Brostorph Albertin med nogle flere. Vice-Statholder Gabel tabte Processen. Under Processen 1705. skriver Inspecteuven — — Danzig til Kongsberg at man havde fundet Guld-Ertzer i Gruberne, da Vice-Statholderen lod ved Slots-Loven beordre en Person til at afordre Guld-Ertzen, og at giøre Arrest paa Bærket, som og skeede.

De

De affordrede Guld-Erker vare ikkun 85 Stykker i Tallet, Resten var forsvundet foruden en stor Deel, som bleve bortsnappede, da Betienterne ikke bestandig kunde forblive ved Gruberne, der laae i en saadan Egn.

Efter mange Ventilationer, Betænkninger og Brevverlinger, blev omfider sadt en Kongelig Commission 1708, som skulde undersøge Bergets Tilstand, og i sær Beskaffenheden med det fundne Guld, som Betienterne søgte at skule saa vidt mueligt var, men foruden hvad i de forbigangne 2 à 3 Aar var opfunden, viiste sig tydelig Guld-Anviisningerne endnu øyensynlig i den udbrudte Lazur. Da det endelig kom til en Composition og Bergket taxeret for 24000 rdlr., men Kongen maatte endnu legge 12000 rdlr. til, saa Participanterne nød i alt 36000 rdlr., endskjønt efter nyeste Calculation; Bergket med Bygninger, Erker, Kull, Materialier kunde ey opnaae mere end 7809 rdlr., og maae nok Bereigningen være giort efter hvad det havde kostet, og ikke efter Værdien; thi ved Afstrædelsen fandtes allene 888 Tdr. Lazur-Erz. Deraf blev samme Aar 1708 nedført til Kiøbenhavn 320 Tdr., som paa Amalienborg blev smeltet, men hvad der blev udbragt af denne nedsendte Erz er mig ikke bekiendt, har vel hørt tale om nogle oprettede Chymiske Dvner paa den Tiid paa Amalienborg eller Charlottenborg, og om en Italiener, som gav sig ud for en Alchymist, formodentlig den paa de Tiider bekiendte Grev Maldi, som jeg finder in Octobr. 1708 blev indsat paa Castellet, troelig han har haft med dette at bestille.

Forbemelte Dantzic blev bestilt som Inspecteur. Omfider faldt der Tvistighed mellem Betienterne, da Dantzic 1712 gav sig paa Reysen til Kiøbenhavn, men da han en 8 à 14 Dage efter St. Hans Tiider passerede Fioldene over til Hallingdahlen, overfaldt ham og flere et saadant Sneefog og Kulde at nogle døde, og mange Creaturer paa Fieldet, og han selv saaledes tilreed, at han strax derefter i Laurvigen døde. Derpaa blev Oberst-Lieutenant von Schiort antaget til Directeur, en Son af General-Lieutenant og Ober-Berg-Hauptmand Schiort, som længe havde reyst og beseet Berg-Berkerne, men det synes ikke han har været nogen ret kyndig Bergmand, da han
beskyl-

beskyldes for at have gjort alt for mange unyttige Anstalter, paa en Tiid Berket neppe kunde lønne sig selv; Og kan jeg ikke undlade, siden paa hosfølgende Charte saaer antegnet Oberste-Lieutenants Schiorts anlagde Stoll til Oberbergets Gruber (*) at da et nyt Kaaber Skurf blev opfundet, gjorde han sig et saa overmaade Haab, det han dristig angiver for Kongen at have fundet en saa stor Riigdom, som han efter Dybhed, Længde og Mægtighed udregnede til nogle Millioner. Da den Relation indløb 1720, blev Kong Friderich den 4de opmærksom, sendte Bud efter Bogholderen ved Rente-Kammeret Navnlig Boye, som han havde en Fortroelighed til, og lod ham læse den; Denne, som umuelig andet kunde troe, end der i det mindste maatte være nogen Grund til det Angivende, og meente, om ikkun den 1ode Deel kunde bekommes, kunde man være i Behold. Beslutningen blev, at begge Berghauptmænd Sonden og Nordenfields, Gabel & Dreyer, tilligemed Stiftamtmand Undall beordres at befare Nardahls Verk, og i sær den opfundne Grube, som tillige blev Communiceret Schiort, og imidlertid var det opfundne næsten udgaaet, eller ikke mere bygværdig, hvorover han blev forstrækket, fik et Slag og døde, forinden Commissionen ankom, som maa tiene til en Advarsel for dem, som gjøre sig alt for urimeligt Haab om de skulte Riigdomme.

Derefter blev Assessor Jens Worm Inspecteur; som ved en ulastelig Deconomie drev Berket uden synderlig Tab, endskiont nogle vilde have noget at sige baade paa Grube-Drift og Smelte Maaden. Han blev 1731 Assessor i det Nordenfieldske Bergamt.

Allerede 1720 eller saa omtrent, da Engeland var saa frugtbar paa nye og usædvanlige Entrepriser, og Actie Handelen i fuld Drift, havde nogle associeret sig sammen, til at gjøre Forsøg med de Norske Berg-Verker.

Det

(*) At angive en Stoll paa 2294 Lachter til et par Kaaber-Gruber, som maaskee i det høyeste var afdybet en 16 à 20 Lachter, og allerede i deres Aftagende, da Erz: Gangen blev alt tyndere og tyndere, var nok ikke Bergmandsif.

Det er bekiendt, at en vis Mand stod i Record om et Kaaber-Berk, Smolens, hvorfor ham var buden 80000 rdlr., men vilde endelig drive det til 100,000 rdlr., endskiont efter Beretning den gandske Anvtisning neppe var bygværdig. Dette Selskab havde og i Sinde at tilhandle sig dette Nardahls Kaaber-Berk, men Commissionairen døde; Endelig omsider faldt det i Engelsmanden James Hellevels Hænder 1731, men efter han havde sadt en heel Deel Penge derudi, blev det atter forladt, han foreslog baade ved Solv-Berket og Kommerud eller Jarlsberg Berk at vilde smelte Erzjerne med den bekiendte Engelske Wind- eller Træk-Dyn, vid. Schütter von Hytten-Berken: Berket er ofte siden befaret, og de fleestes Meening at det ikke burde hvile, indtil det endelig ved et Participantskab 1753 paa nye blev optaget, men atter forladt; hvorledes det i den Tid skikkede sig, er mig ikke bekiendt. Af den trykte Plan og Grubernes Dyfstand kan erfares, hvorledes Grubernes Tilstand da befandtes.

Men da dette Berk har noget frem for andre, og er af en besynderlig Situation, vil jeg meddele hvad mig derom er vitterlig, deels af det lidet jeg selv har observeret, som dog var paa en ubelejligh Tid, nemlig om Vinteren 1728, deels af de mig af da værende Inspecteur Jens Worm givne Efterretninger, og deels af de over dette Berk af andre gjorde Befaringer.

De nærmeste Gruber ved Berket ere anlagde i det saa kaldede Blaabergh, som ligger lige over Berket i et meget steilt Berg, saaledes kaldet, formedelsst Victriol Bandet giennem Dag-Klyfterne ligesom havde besprængt Berget med blaa Farve. Samme Blaabergh har dog Sammenhæng paa den Nordre og Nordvest Side med det høye Nardahls Oberberg eller Grøndals Fjeld. Gruberne ligge næsten i et Horizontal Strog, og findes hverken staaende eller liggende Gange. Erzhen brøder fletsviis, endskiont selve Berget ikke kan ansees for et Fjeldgebürge, som ey heller forefindes nogle ordentlige Beskikke eller Lag paa hinanden. Erzhen forefindes allene Nyreviis her og der, i Almindelighed er det alt uordentlig, og ingen Tegn til nogen Bestandighed. De hidindtil opdagne Drummer og Flezer har allene

vft

viist deres Edelhed for Dagen, og ikke vedblevet i Feltet. Stenen er meget klyftig, og alt hvad vindes, er allene Lazurer.

De første Gruber, som bleve fundne, og hvorpaa Berket først er anlagt, er Oberbergs Gruberne, liggende i Norden til Vesten fra Berket eller Smelte-Hytten at regne, i det saa kaldede meget høye og steile Grøndals Berg, som har Fardalen paa den ene og Semsdalen paa den anden Side, hvoraf og Berket i Begyndelsen havde sit Navn, nemlig Semsdals Raaber-Berk. Fra Berket af til disse Gruber regnes 2de Fjeld-Mile, som høyst kan udgiøre p. p. $1\frac{1}{2}$ ordinair Norsk Mil. Fjeldet stiger usædvanlig, saa denne Vej neppe kan faahes i mindre end 4 à 5 Timers Tid. Man kan let forestille sig, hvorledes et saa høyt og steilt Berg maa være beskaffen oven paa, da man og ikke seer andet for sig Sommers Tid end lutter nogne Berg-Knuder, som fremvise sig mellem de store og vilde udstrakte Steenbredder, hvor hverken Træer eller Buske, og neppe Græs er at see, og hvor jevnlig regierer et haardt og unildt Værslig, saa at Bergarbejderne ofte fra Høsten til Foraaret, som paa Skier maa anfare, i lang Tid ikke kan komme til deres Hiem, hvor alting maa opføres paa Hestekyggen, og om Vinteren fremføres med Hester paa Try.

Allermindst skulde man have formodet, at et saadant beskaffet Fjeld kunde været stikket til at indeholde saa ædle Anviisninger af Gange, Faller, Klyfter &c. og saa herlige Mineralier af de riigste Raaber-Ertzer, til deels Guldhaltige. Man kan næsten paa 100 Lachters Distance, naar Sneen er borte, spore Gang-Stenen, hvorpaa Skurfer er beliggende det ene efter det andet, foruden adskillige andre jevnstides med hinanden strygende tilfældende Spathganger, med tilfettende Dvær, Klyfter, som oversætter Gangerne, hvorved Feltet saa meget mere forædles.

Den første Grube, som blev funden, nemlig Gabe Gottes, fremviste strax i Dagen et saa herlig Syn, som neppe tilforn er seet; Nemlig paa en 3 à $3\frac{1}{2}$ Lachters Længde, og $1\frac{1}{2}$ Lachters Mægtighed, den riigste og smukkeste Lazur, ja en Bergkryndig som besaae dette Sted, førend Arbejdet var anlagt, at Erken laae ligesom ophøyet over selve Bergets Flade, saa den allene med Bræk-Stænger i Be-

gændelsen blev vundet. Ingen Under da, at saa mange higede derefter, og Tvistighed opkom. Da Kongen modtog Brevet 1708, vare disse Ober-Bergs-Gruber afdybede:

- 1) Gabe Gottes Grube 3 Lachter dyb, udlænket 3 Lachter.
- 2) Gammelmandens Skurf $\frac{1}{2}$ Lachter, udlænket $5\frac{1}{2}$ Lachter.
- 3) Mellem Skurfet dyb $\frac{1}{4}$ Lachter.
- 4) Kongens Grube $3\frac{1}{2}$ Lachter lang, 3 Lachter dyb.

De trende første ligge paa een og samme Gang paa en 30 Lachters Længde.

1723. Da disse Gruber bleve indstillede, vare Gabe Gottes og Kongens affynkede 20 Lachter, i hvilken Dybhed Lazur-Erken endnu lod sig tilsyne, men fattig og ifkun af en Fingers Rægtighed.

Da det fornødne Bygnings Sommer ikke uden med største Besværlighed i det vilde Fjeld kunde fremføres paa $1\frac{1}{2}$ Meils Distance, har Nøden lært og medgivet et rart Paasund til at forbygge Gruberne med, som fortiener at anføres, og siden, som mig er sagt, er efterfulgt paa Steder af samme Beskaffenhed; Næmlig:

Da man fornemmede ey til noget Grund Vand i disse Gruber, har man efter Fornødenhed indladet Dag-Vandet i Gabe Gottes og Kongens Grube om Høstens Tiid, da i et par Maaneders Tiid en saa tyk Skorpe af $1\frac{1}{4}$ Al. Tykkelse Iis har lagt sig oven paa Vandet, og siden det neden under staaende Vand igiennem en Abning af Iisen udpumpet, og den igienstaaende Iis-Sohle, baade tient til at befæste Gruben ligesom Stempler, som og tient til en Kasten, hvorpaa mere end 20 Skpds. Bægt kunde hvile uden at svigte det mindste, og hugget baade Fahr og Schacht Huller der igiennem, og saaledes opført 2 à 3 saadanne Iis-Sohler, den ene under den anden i sin behørige Distance, som alt er u-foranderlig bleven staaende baade Winter og Sommer.

Det vilde blive for vidtloftig at beskrive en hver Grube i sær, som og er uden for mit Ommaal, dog kan jeg ikke undlade at melde noget kortelig om Prinz Friderichs Grube, som ligger omtrent $1\frac{1}{4}$ Meil paa Østre Side i Nord af Fardalen, i Foden af de meget høye steile

steile opstigende Fjeld-Hieranger, og blev opdaget 1723. ved en Fjeldskrede, som havde løsrevet nogen Ertz. Formedelst dette Fjelds Steilhed, har man ikke anderledes kundet belegge det, end at indgaae med Orter den eene over den anden, hvoraf nogle ere gjorde durchschlägige. Gangsteenen en letten Art, har her og der nogen mere consistence, bliver Spathagtig, troelig formedelst Vicriol Vandet bleven til en Gipsart, er staaende Gang, med et Dohslag til Sonden af foranderlig Mægtighed fra $\frac{1}{8}$ til 1 Lachter, Erzhen dog ikkun Nyreviis. Denne Grube har tildraget sig fornemmelig de seener Partecipanteres Opmærksomhed, formedelst de herlige og rare Erzher her foresaldt, saa fjeldene, at saa Kaaber Verke kan fremviise dem. En Deel gandske sorte af en stor Lyngde, nogle gandske røde, deriblant den smukkeste Kaaber-Glas jeg endnu har seet spillende paa rødt, grønt og lysgraat om hinanden. Den ægte rette Malachit, saa haard at den antog en matt Politur, den sorte haardere. I sær foresaldt her en stor Deel gediegen Kaaber, ofte af mere end Punds Vægt; Man fandt og undertiden gediegen Sølv, dog meest angestogen i Sletterne, men det rareste af alt var lyserød Kaaber-Glas, som Rothgyldig Ertz, gandske giennemsigtig, men fjelden, og ikkun i smaa Stykker og gebrekkelig, som mig ikke bekiendt anden Steds er funden uden et Sted i Engelland, som en stor Karitet.

Hvad egentlig Guld-Ertzen betreffer, som ved dette Verk fandtes, da var det egentlig i Gabe Gottes Grube 1705. man foresandt den, i Særdeleshed i en Qvartz-Drum, som satte tvært over Gangen, da Gruben var ikkun 2 à 3 Lachter affjunktet, at der har været fundet ikke en ubetydelig Qvantitet, maa man deraf slutte, at uagtet Partecipanterne og Betienterne søgte at skule den Guld-Ertz saa meget mueligt, og tillige bemestred sig det meeste, at man desuagtet strax i Begyndelsen ved Arresten overkom 85 Stykker, foruden de som siden ved bemeldte Dantzic bleve til Kongen nedbragte; hvad og hvor meget man siden overkom, da Kongen lod Verket drive for egen Regning, er mig ikke bekiendt, troelig at i de 320 Tdr. Ertz, som blev nedbragt til Kiøbenhavn, og som af Partecipanterne vare udbragte, der iblant maa have været det meeste Guldhaltige. Een eneste var falden i min Lod, en 20 Mar derefter, hvor Guldet paa Sletten

af Gangsteenen viiste sig reent og puurt, og saa vidt jeg kan erindre mig, siden jeg overlod den til Berghauptmand Stuckenbroch, næsten af en halv Ducats Værdie, som langt fra har været af de riigeste.

Der berettes vel, at man og skal have fundet sig Erz i Kongens Grube, som dog modsiges af andre.

Det er beklagelig, at al denne Guld-Erz er saa forsvunden, at man neppe forefinder Lervinger deraf, og endnu mere, at intet er bleven udbragt, eller i det mindste et Erindrings-Tegn i Mynt der af. Troelig at forbemelte Italiener Grev Maldi har forsvundet alt ved sit Alchymistierie.

Efter de adskillige Befaringer, som er gjort over dette Verk, skulde det være noget dristig af mig at give min Betænkning. Men naar man betænker den overmaade vanskelige Situation i disse høye og steile Fjælde, og den deraf meget besværlige Transport, den store Mangel paa fornøden Grube- og Bygnings-Tømmer, samt utilstrekkelig Skov til hele Verkets Drift, og endelig, at de beste Gruber fra Dagen af sammentrykkede sig til en Fingers Mægtighed, og tillige, naaget de mange foregivne ædle Geschichte, som deels fuldte med Gange, deels overskar dem, at man lidet fornam til noget Grund-Band, hvorved de ligesom forhindrede at komme selve Hoved-Gangen til Hielp. Saa synes det, at det vilde være betænkkelig at gjøre her noget bekostelig Arbejde, som og selve Biergets, rettere Fjeldets Stikkelse ikke giver den beste Formodning, naaget de mange forefundne Gange, Drummer og ædle Klyfter, om de ikke snarere kunde anses som Spring eller smale Drummer. Et andet var, om slige fandtes paa mere beqvemme Steder.

Siden Verkets er indstillet, lader jeg herved følge et Charte over Verkets Situation, Gruber, Smelte-Hytte, i Grund-Ris, som jeg troer den Nordenfeldske Markscheider Junghanns har forfærdiget, i hvilket Nar erindres ikke, men dog gjort i den Tid Kongen lod Verkets drive. Der er vel gjort Anlæg siden, som vel burde tegnes, men dette maa overlades til dem, som derom veed Beskeed.

Alt jo mange af vore andre Raaber-Ertzer indeholde Guld, er upaatvivlelig. I Tzellmarchen findes mange Anviisninger af de skønneste Raaber-Ertzer, af allehaande Lazurer, Raaber-Glas, Raaber-Fahl-Ertz ic. I sær fandtes ved Stabbedahl i Hitterdahl de smukkeste Lazurer, med gediegen Solv udi af den skønneste Anseende, og man paastod, at Guld-Gehalt ikke var at foragte. Ligesom i samme Sogn (Hittendahl) det saa kaldede Glitterberg, som giver næsten ikke andet end Fahl-Raaber Ertz, dog af en besynderlig Anseende, spillede paa adskillige Farver. Herr Assessor R. Hiort, som 1769 havde Inspection derover, berettede, at man med det Ungerste Sicher eller Scheidetrog har seet gediegen Guld-Particuler, men saa smaa og spæde, at de ikke kunde angives, og at Ertzen indeholdt mineraliseret Solv, saa at af 1 Centner Schlich, fik man 16 à 20 Lod Solv.

Til Slutning vil jeg anføre hvad mig er bekiendt om det for en 13 à 14 Aar siden opdagede Guld-Ertz. Guld-Minen ligger i Eidsvolds Sogns Alminding, den grændser i Sønder til Eidsvold, i Nord til Hedemarchen, i Øster til Dudalen og i Vester til det store Vand Misøen. 1758 kom Salpetermesteren Tydel til Kongsberg, for at faae Røthung paa denne Gang og endeel gamle Raaber Gruber, beliggende i Tierings Auner, som da fortalte: at bemeldte Gang for en Snees Aar siden var opfundet, og af Dudahls Raaber-Berks Eyere blev belagt, og der omkring skurfet, men igien strax forladt. En 10 Aar derefter kommer Ole Wiborg, Udridder ved Salpeter-Berket, og finder udi de efterladte Ertzer et Stykke, hvorudi var gediegen Guld. Som han var en Giortler, smeltede han det, og gjorde een Ring deraf til sin Kone.

Tydel begierer, Assessor og Bergmester Poppe paa sin Kænsse til Foldsahlen vilde besee Steden, som skeede 1758, og strax blev belagt, men da Høsten og Kulden paakom, og man ikke kunde bærge sig i Fjeldet, blev Arbejdet indstillet til næste Sommer. Man fandt da allerede adskillige Stuffer, hvorudi var gediegen Guld, baade som Blade og smaa Korn, som bleve nedsendte til Hoffet. Gangen i de 5 Lachter, som var blottet, var da $\frac{3}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Allen, bestod af derb Guldhaltig Kies og Qvartz, som hist og her vriste noget syntig Guld.

den

den lille Prøve holdt 60 Centner Malin 29 Centner Schlich, 1 Centner Schlich $\frac{3}{4}$ Lod D , hver Mark D 5 Lod Guld.

På een Befaring som skede 1766 af begge Bergmesterne ved Sølv-Verket, vil jeg korteligen extrahere følgende til en Dplysning for Eftertiden, og tillige lade følge et Situations- og et Profil-Charta over denne Guld Grube.

Gruben bestaaer af 2de Afssynkninger, hvoraf den Søndre var 11 Lachter dyb, indstillet, fordi i de 2 à 3 Lachter i Afssynkning ingen Kies forefandtes i Gangen; i Søndre Stoff, 8te Lachter fra Dagen, er indgaaet og udlænket paa Gangen 3 Lachter, dog uden at spore nogen Kies, altsaa indstillet. Ligesaa til Vesten 6 Lachter fra Dagen indgaaet med et Dværslag $7\frac{1}{2}$ Lachter, for at undersøge Gangens liggende. Man traf, efter at have giennemgaaet et mægtigt Dværts-Baand, en smal Drum, som omfider blev til $\frac{1}{2}$ Alens Mægtighed, med sine ordentlige Afsløsninger, men traf derudi ingen Edelhed.

I samme Distance fra Dagen var udlænket paa Gangen til Nord 11 à 12 Lachter. Efter 2 à 3 Lachter traf man paa den ædle Kies, som førte smaa gediegen $\odot$ Korn med sig, i sær hvor de smale oversættende Drummer, som paa Ritsen er betegnet med y og x., men ophørte siden igien; hvorfors man affynkede paa Gangen, saa længe nogen Kies sporedes, ligesaa med Felt-Drter, men sandt intet. Stenen saavelsom Gangen befandtes i Dybet klyftig, giennemskaaet af underfletter. Ligesaa indkom fra Vestre Side en Letten-artet Gang-Drum, som formodentlig vil fortrykke Hoved-Gangen. Det Nordre Hoved-Gesent var 15 Lachter fra Dagen dyb, blev drevet formedelst Beyr-Verling, deels for at undersøge Gangens Bestaaffenhed her, hvor man havde faaet de tvende riige Guld-Stuffer. Men i den gandske Afssynkning sporedes intet mere Gediegen.

Paa samme Hoved-Gang vare nogle Skierper blottede i den Sydligste vid. lit. (h) paa Situations Chartet, een 1000 Lachter fra Hoved-Gruben, høyere op i det foreliggende Bierg, hvorudi man sporte nogen Kies, men af ringe Guldgehalt, men efter et par Lachters Afssynkning, har samme udartet sig, og et fast Dværts-Baand
ind-

indkom, som nesten reent affkar al Riesen i selve Gangen, blev altsaa indstillet.

Uagtet dette, gif deres Meening der ud paa, man endnu skulde gjøre dybere Affsynkning for at treffe fastere og friskere Steen, ligesaa med Dværslager og Feltorter til at undersøge Feltet nærmere.

Guld-Riesen er lysguul, og efter Dyesynet Arsenicalsk, endskiont den ved Rostningen dertil ikke gav Tegn, men derfor vel kunde være det.

Saa mange som jeg har seet af disse gyldiske Ertzer, er jeg ikke bleven var noget gediegen Guld i selve Riesen, men det gediegen altid for sig selv paa den haarde rustige Jernhaltige Dvartz (*). En stor Deel af de gediegne Guld-Stuffer ere nedsendte Tiid efter anden til Hoffet, foruden hvad ellers er falden i andres Lod, og deraf nogle betydelige. I sær fandt man 1759 et lidet Nyre med gediegen Guld udt, som i Klovningen udgjorde tvende prægtige Stuffer, hvorudi forsikres var 4 à 5 Lod Guld, hvoraf den ene med rette kunde kaldes en Guld mittel Ertz Stufe, da samme var gandske giennemvooret med Guld, men den beste af disse riige Stuffer blev borte, da den med Posten blev sendt til Kiøbenhavn.

1760 blev gjort en Smeltning af disse Ertzer, men da man vilde have noget mere klækkeligt, blev nogle af Solv-Berkets Ertzer udholdet, som vare gyldiske, i sær af Blyegangens Ertzer, som tillige med det andet fra Eidsvold Guld-Berk, udgjorde 26 à 27 Lod Guld, af hvilket blev gjort en Schrote, tileigned en Medaille paa Jubel-Festen 1760; men da den skulde præges, sprang Stempleet ved at prøve den først paa anden Materie, saa haade Guldet og Stempleet blev ned-

(*) Besunderlig at een saadan Dvartz udmerker sig almindelig med Guldgehalt frem for anden Dvartz, som bestyrker Bergraad Lehmanns sigende, at Jernet har ligesom een attraction til Guldet, og at samme Dvartz gjerne er klystig, og paa Klyfterne een offkragtig Jern-Jord. Af samme Beskaffenhed ere de Saalfeldiske, Nailaerke, til deels de Ungerke, deels de Reichsteinske Guld Ertzer fra goldner Esel in Tohlesien. Lehman von Metall-Mutter. Ege det samme observeres ved Flodernes Guldsand, nemlig at Guldet almindelig findes paa Jernhaltig Dvartz.

nedsendt til Kiøbenhavn, og der et nyt Stempel forfærdiget, og Medaillen præget med følgende Inscription paa Aversen:

Monarchiam
 Providentia Divina oblatam
 Atavo
 Pietate Proavi firmatam
 Domino Avi Adjutore suffultam
 Patre
 Deo & Populo sacratam
F R I D E R I C U S *Vtus*
 Prudentia & Constantia
 servavit.
 Cujus felicitatis Memoriam
 Festo Seculari
 d. 16. 17. 18. Octobr. 1760.
 celebravit.

† † †

Paa Reversen staar i Semicircul,
 Hvor under 4re Billeder og Kongsbergs Waaben.
 Est felix Regnum quod tot numerabit Amicos.

† † †

I Kanten af Medaillen disse Ord:
 Regius hæc Regi mons Monumenta tulit.

Paa det man paa et samlet Sted maatte have en mere fuldkommen Efterretning om disse Guid-Arviisninger, begierede jeg af Herr Assessor og Ober-Bergampts-Forvalter Ellendrup, en Mand bekiendt af lige saa grundig Indsigt, som af sin store Vindskibelighed, at vilde tillegge det manglende af foreskrevne Beretning. Men de overflødige Forretninger hvormed han er befæstet, tillod ham ikkun at give mig følgende Efterretning.

Betreffende den gyldiske Erv i Nye Segen Gottes No. 9. Grubes Lichtloch, havde det denne Bestaaffenhed, at et hvidt Gullbaand kom

kom ind fra Øster i Hoved-Driften, i hvilken Steenen teede sig af anden Beskaffenhed end i de andre Baand til Besten, som var Quarz-artig af egen Anseende, som gav Anledning til at undersøge den derudi faldene Erz baade paa Sølvs og Guld, og befandt at et Centner Mittel Erz holdt 7 Mk. 1 og 3 Mk. 6 Lod $\odot$, og Scheiderzen 6 Lod 1 pr. Centner og $\frac{1}{4}$ Lod $\odot$, men til Uheld traf man en mere i det hvide Baand, end $112\frac{1}{2}$ Pd. Guldhaltig Mittel-Erz, og 10 Centner Scheiderz, som vilde udgiøre $63\frac{1}{4}$ Lod Guld, om det udbringende ellers vil svare til Proven. Formedelsi en tiltænkt Indretning af Maskiner, som naar kommer i Stand, man en 24 Lachter neden for det nu værende Gesenk, som indtil des maa hvile, vil nærmere undersøge dette.

En 6 Lachter oven for, hvor man antraf først dette Baand, har man overfareet det, hvor det er $\frac{1}{2}$ Lachter mægtig, men Gangen ikkun 6 Finger, men traf hverken Sølvs eller Guld, og af den Aarsage en heller gjort sig Umage at søge den i Dagen.

Nogle 100 Lachter til Nord fra bemeldte Nye Segen-Gottes Grube No. 9., blev og funden i de længere til Nord beliggende Skierper i Nasland Nasen, en Gang, hvorudi viiste sig nogle Stuffer Guld, som gav Forhaabning, men ved prøbering befandtes de ikkun at holde et Spor af Guld.

I indeværende Aar 1773 har man og truffet i Øster Skierp ved Fräulein Christiana (*) Grube, i en 38 Lachters Dybhed i et Quærslag til Søer nogle Erz Stuffer, af Gehalt pr. Centner 9 Mk. Sølvs og 7 Mk. $\odot$, men staaer derhen hvad man videre kan vente, naar et andet besluttet Arbejde kommer i Belæg.

Hvor vidt er avanceret med Guld-Gruben i Eidsvolds Alminding og andre Anviisninger deromkring siden 1766, derom er mig ligeledes sendt en Efterretning fra Hr. Assessor Essendrop, som er forfattet af Geschworne B. Viebach, men da den er meget vidtloftig,

(*) Er opkaldet efter Hannibal Sehesteds Frue, ligesom een anden efter ham selv Hannibals Grube.

vil jeg alleneſte i mueligſte Korthed anføre det fornemmeſte her neden under. (*).

Efter

(*) Selve forbemelte Guld-Grube, blev i Aarene 1766, 67 og 68 continueret med Arbejde i den Nordre Afſynkaing, og bleven afdybet til 31 Lachter, og derved erhvorte endel Kieſer og Guldhaltige Malmer, men omſider forandrede Gangen ſig til en lysgraae Leeragtig og rød Steen og en doobhaard Quarz, tilligemed med megen Vanddrægtighed, alſaa blev dette Dyb beſtaaende. Saa denne Guld-Grube med alle blev indſillet, formedeſt Gangen aldeles forandrede ſig, blev fortrykt ved anden indkommen Steen-Arter, blev mere klyſtig og ſiærlt Zugang af Vand, tilmed hverken fandt Kieſer eller anden Guldhaltig Erk.

Formodentlig i Haab at treffe i diſſe Figurer paa andre Steder gyldiſte Erger, har man ladet belegge een forladt Kaaber-Grube under det Dubalſke Kaaber-Berk, ſom ligger $\frac{1}{2}$ Mil Norden for ovenbemeldte Guld-Grube, ſom blev givet Navn af Prins Friderichs Grube 1768, efter Prober deraf varetagne, ſom bleve beſandne noget gyldigt, men derudi intet Bediegen. Efter en $4\frac{1}{2}$ Lachters Afdybning, ſammentrykkede Sahlbaandene Gangerne, og blev alſaa indſillet. Fra denne Afſynkaing til Veſter $16\frac{1}{2}$ Lachter, blev atter en Afſynkaing gjort 1769, Continueret til 3die Maaned 1770, afdybet $3\frac{1}{2}$ Lachter. Da Gangen aftog og forandrede ſin Gaangart, blev derefter indſillet. Endnu et andet Sted blev gjort Uulæg paa ſamme Gaang, nemlig 2 Lachter til Oſten fra forbemeldte Prins Friderichs Grube, indtil 1771 3die Maaned, og afdybet til 6 Lachter; paa dette Sted har Gangen noget nær beholdt ſin Etikſe og Mægtighed, og de forſkiellige Kieſer vedholdet ubi Gangen. Ellers beſandtes diſſe Steder meent Vanddrægtige og ingen Aaledning til Vandkuſten, men maatte ſkee ved Hæſe og Folk. Ved dette Arbejde vunden 1500 Eder. Malm, fremført til Guld-Grubens Puk-Berk, og deraf udbragt $403\frac{1}{2}$ Centner Sliſer, ſom er fort til Kongeberg.

En $\frac{3}{8}$ Mil i Sydøſt fra Guld-Gruben ligger Græſler Gangen i den Kongelige Almindings Skov, blev opdaget Anno 1769, blev belagt 1770, afdybet paa trende Stæder. Den forſte ved et Vand kaldet Lars Pütter, afſynket $1\frac{1}{2}$ Lachter; i Gangen fandtes nogle Kieſe Partieler, Gangen blev Klipagtig. $75\frac{1}{2}$ Lachter til Veſten den anden, afdybet til $1\frac{1}{4}$ Lachter, blev ligesom forrige. 47 Lachter til Veſten fra ſidſt bemeldte er den tredie Afſynkaing gjort, dyb $\frac{3}{4}$ Lachter, nogle ſaae Kieſe Partieler. Gangen blev ligesom i forrige Klipagtig, deraf vunden $115\frac{1}{4}$ Ed. Malm, og udbragt deraf 8 Centner Slich.

$\frac{1}{4}$ Mil i Syd-Veſt fra Guld-Gruben er Saaber Gruben beliggende under Sander Gaards Eje i Eidsvold Sogn, opdaget 1769. Proven frembragte $\frac{3}{4}$ Lod Guld af 6 Centners Slich. Efter Grubens beliggende, blev indgaaet med Stroffe Drift. Blev indſillet i ſamme Aar 1769, formedeſt Gangen fordeelede ſig i Drummer.

Belagget blev derefter forſtattet $16\frac{1}{4}$ Lachter til Oſten, og $9\frac{1}{4}$ Lachter høiere op paa ſamme Gaang. Dermed continueret til 1770 Aars Slutning, derved inddrevet en Stroffe Drift til Oſten $21\frac{1}{4}$ Lachter. I Gangen adſkillige Kieſer, ved Driften er overfahret nogle Gange, i Folge med Steenens ſtrygende fra Sonden til Norden, ſom overſkaar Hoved-Gangen, ſom derved blev forandret til Drummer og Sletter, og til en anden Steen-Art, men efter man kom over diſſe overſættende Gange er Hoved-Gangen kommen til ſin forrige Bredde igien (nemlig 12 Tommers Bredde) og med Kieſe bemængtet.

Fra

Efter første Anseelse synes alt dette af liden Bigtighed, og ikke synderlig kan paadrage sig nogen Opmærksomhed, men det kan dog have sin Nytte for Efterkommerne at vide hvor saadanne Anviisninger ere foresundne, hvad Arbejde derpaa er anvendt, hvorledes Gangerne og Ørterne vare beskafne, hvad udbragt med flere Omstændigheder, paa det man deraf kunde domme, om saadant paa nye skulde optages; thi et blot Rygte er altiid bedragelig, gjør mere af Tingen end den virkelig var, og let kunde forsøre Efterkommerne til at anvende forgievtes Arbejde paa nye, og om saa skulde skee, det da kunde hvor den beste Forhaabning er. Ia det havde været nyttig om disse Efterretninger havde været mere udførlige, men jeg har ikke tordet vove uden allene at give en kort Extract deraf.

Siden man ved Sølv-Verket saa ofte har foresunden Tegn til gyldisse Ørtzer, og samme kan ansees at vindes gratis eller i Selskab med de andre Ørtzer, som ligesuldt maa eftersoges, saa var det vel betænkt af Berghauptmand Schlanbusch at samme slittig bleve udholdte, ligesom de foresandtes, for Tiid efter anden at samle til en

P 3

Smelt-

Fra Mundloch 5 $\frac{1}{4}$ Lachter til Østen er paa denne Strosse drittes Johle et Dyb anlagt og affynket 9 $\frac{1}{4}$ Lachter, der i Gangen fra Øst til Vest, bred 14 til 22 Finger med Kies bemænged, og saaledes Gangen bleven mægtigere, er nu indfilleet. Man forbi-gaaer nogle andre her anlagde Arbejder, af Feltorter og Affynkninger, eftersom Gangen deels forandrede sig til Drummer og Skletter, som og Stern-Arten, deels Gangen bleven forandret løst, deels Slipagtig.

Strax herved en 60 Lachter til Øster ligger den gamle Sander Grube, forhen drevet paa Raaber af det Dubalste Participantsskab; var 2 $\frac{1}{2}$ Lachter dyb. Blev optaget for Kongens Reining og Gangen strygende foresunden fra Sydøst til Nordvest, bred 16 til 20 Finger, iatsprengt med Kieser. Bearbejdet fra 1770 til 9de Maaned 1772 og i den Tiid affynket 7 $\frac{1}{2}$ Lachter, da Gangen ved tilkommende Under-sletter og oversættende Drummer, var aftaget til ifkun 3 Tomme bredde, med Kies bemænged. Af forberedte Sanders Ganges vundne Maln, er ført til Pulverket ved Guld-Gruben 200 Edr., deraf udbragt 49 $\frac{1}{2}$ Centner Slich.

Stigerens Betænkning gaar derpaa ud, at endeel af derne Sanders Gangs Drifter, ikke burde saa lettelig forlades, efterdi Gangen paa sine Steder tiltager i Dybet, og de vundne Schliche mere Guldhaltige end som paa de andre Steder, og Driften ey heller saa bekostelig ic. Men da alle disse Anlæg vare bekosteligere, og ikke noget skæffelig blev derved vundet, og Sølv-Verket som havde nok med sine egne Udgifter og store Omkostninger, tillige skulde bestride dette Arbejde, blev efter Kongelig Resolution af 23 Julii 1772., den heele Drift indfilleet indtil videre, ved alle disse Guld-Stierper og Anviisninger.

Smeltning, naar man ellers ikke maatte frygte at de skulle forekommes.

Ellers i Almindelighed betragtet, bliver nok de fleeste Guld-Verker af den mindste Importance i Henseende til Fordelen for dem; for hvis Regning de drives, ja næsten i alle Verdens Deele, saa vidt som er bekendt, saa de ringe Metaller derudi har et stort Fortrin for de ædle. En stor Mængde Guld bliver os tilbragt fra America, som har foraarsaget en stor Forandring udi Sølvets og Guldets Værdie mod hinanden, fra fordum Tiid af, og tillige indbragt en stor Billeder i disse forskiellige Mynter; i sær hvor en vis Proportion er fastsadt, men med al den Mængde af Guld fra denne Verdens Part, maa man dog tilstaae, at Naturen der, som andre Steder, meget sparsommeligt har udsaaet det, vel at ofte store Stykker forefindes, men ere dog rare Phænomena. Det er af de meget ringhaltige Erker det meeste udbringes. (*) Skal man troe Trezier, som dog holdes for en paalidelig Mand, saa afgiver de rigeste Erker til Tiil i Capiago eller Chily en gandske ringe Deel, nemlig en caxon, som er 50 Centner ikkun 4, 5 à 6 Uncer Guld, og naar den ikkun giver 2de Uncer, bliver det ikke mere end Arbejdet betalt, men man Arbejder tillige i Haabet at treffe rigere Erker, da Guld-Miinerne ere meget foranderlige.

Fra Sumatra bringes og Guld til Europa, og derfra førte og Hollænderne Guld-Erker hjem i forrige Tiider, og selv smeltede og udbragte Guldet. 1670 gik 12 Berg-Arbejdere fra Solv-Berket Kongesberg, som af Kongen var overladt til Batavia, som skulde Arbejde i disse Guld-Miiner paa Sumatra; af de faae Prover jeg haver, kan ikke det mindste Guld sees, og neppe har Stenen Anseende af en Slags Erz, saa de maa være overmaade ringhaltige.

Euro-

(*) Efter Treziers Beretning finder man undertiden i Sanden Pepitas af 8 til 10 Marks Vægt gediegen Guld. Efter Formodning maa meget vægtigere Stykker forefindes i de Kongelige Cabinetter, i sær i det Spanske. Reaumur beskriver i Histoire de l'Academie des Sciences, Année 1718. Tvende Stykker Guld eller Pepitas, som han prøvede, det eene af 56 Marks Vægt, og det andet af 63 Marks Vægt.

Europa har ikke mange Guld Berker at fremviise, de riigeste skal være i Siebenbürgen, hvor og det meeste og det største Gediegen Guld findes. Sielden findes i de Ungeriske Berg-Berker, reent Guld, men vel i Blanding med Sølv og Blye, og omendskiont en temmelig Deel Guld bliver udbragt Aarlig, saa udbringes det meste dog af meget ringhaltige Ertzer.

Af 500 Centner Ertz, faaer man ikkun 5 Centner Lutt (Schlich) som efter Kostningen bliver ikkun 4 Centner, hvorudi ikkun skulde findes 2 Lod Sølv, som er Guldhaltig. Becher, paa hvis troe jeg anfører dette, troer at denne Ertz hverken holder Sølv eller Guld, men at begge Deele bliver til under selve Operationen vid. Trifolium Becherianum Hollandium.

De i forrige Seculo opfundne Guld-Miner paa Grændserne mellem Salsborg og Tyrol til Zell i Zillerthal, hvorom rensede sig en Tvistighed mellem de regierende Herrer, som omsider blev bielagt ved en Deelting, er en heller af større Betydenhed, end at deraf Aarlig ikkun udbringes en 50 Mark Guld.

De Namelbergiske Ertzers Guldgehalt ere saa ringe, at det varede længe førend man med Fordeel kunde adskille Guldet deraf, da 1 Mark Sølv ikkun holdt en Heller Guld, een 512 Deel af en Mark, og først No. 1571. blev bragt i Stand, men neppe udbringes aarlig en 15 à 16 Mk. Guld à 180 rdlr., og troer, skeer mere for en Ansæelse end for Fordeelens Skyld.

Hvad for Guld ellers Tilfældigviis i Böhmen og andre Steder frembringes, maa forbiegaaes, som og hvad der vindes ved visse Seiffenverker, hvoraf de fornemste vel bliver paa den Guineiske Guld-Kyft, hvis Sandgrund er temmelig blandet med Guld, og allene blive ved hvad Guld som af visse Floder her i Europa udbringes formeldst Bestverker, da vindes derved saa lidet for Arbejderne, at det neppe lønner sig; Endskiont Naturen har selv gjort den største Bekostning, nemlig udbragt Guldet af sine Miner, og ved Vandet paa visse beqvem-

bequemme Steder i Floderne selv flømet og sikket Guld Sanden, selgelig bragt Behalten i en mindre Quantitet Erh eller Sand, foruden hvilket det ikke var uuelig at giøre noget til Gode deraf.

Guld-Minernes Bestaaffenhed i Naboe-Riget behøves ikke at tale om, som man derom har adskillige velskrevne Efterretninger, fornemlig af den store berømte Bergmand Hr. Anton Schwabe, som ved det Guld-Berks Anlæg og Bearbejdelse, har givet en Prøve af sin store Indsigt, Forsarenhed og grundige Berg-Videnskab, og afgiver et Exempel for alle andre at efterfølge, saavidt Omstændigheden vil tillade det, men med al anvendte Bekostning i en 30 Aars Tid, er dog ikke udbragt mere end p. p. 8000 Ducater, som skiller sig fra andre med det Smalandske Raaben, nemlig 3 Kroner, for at vide hvorfra de ere komne. I visse Maader, i Henseende til Erthernes Bestaaffenhed, synes det at det Sidvolske har meget overeensstemmende dermed, men forskiellig fra Gangens og Steen-Artens Natur. I Almindelighed i sær i Fjeldbygderne, ere vore Steen- og Berg-Arter ikke saa milde, men haarde og modstaaende, som ikke giver efter, deraf Gangen og Klyster megen Forandring undergivet, bliver fortrykt affkaarne, og fielden beholder deres rette Fall eller Hoved-Direction, saa vel i Dybhed som i deres Strygende.

Naar en Anviisning fremstiller sig, som forommeldt, paa de ædle Metaller, er en Bergmand ilde daran, som og de som fører Directionen, et Forsøg maa giøres, og det eene Forsøg trekker det andet efter sig, besynderlig i nye Felt, hvor man ingen leede Traad har, eller kan bygge paa ældre Erfaringer. Fremstiller sig nu flere end een Anviisning, bliver Haabet større, og u-formerkt er man allerede geraadet i store Omkostninger. En Bergmand kan billig lignes ved en Søemand, som søger efter at opdage nye Lænder, med den Forskiel at den sidste stiller sin Cours hvor han selv vil, og kan see sig for; den anden udi et idelig Mørke, og maa lade sig lede hvor Anviisningen fører ham hen.

Vel havens visse Tegn, som veyleder ham, men ingen saa paalidelige, at han sikkert derpaa kan bygge. Han underholdes blot allene af Haabet, og dette Bergmands Haab er saa mislig, at af 100 Anlæg neppe et lykkes. En forunderlig Drift hos Mennesket, som, hvor urimelig den ofte er, har dog sin store Nytte, men maa dog holdes i Tømmelse af de, som styre Berg-Drift, at et Anlæg i det mindste bliver gjort efter rimelige Anvisninger. Men med alt dette skeer de fleste Opdagelser snarere Hændelsesviis, end efter noget vist Overlæg. Dette er allene fremsat, at man ikke for hastig skal dømme eller fordømme de gjorde Anlæg, om de ikke altid lykkes. Imidlertid at dømme efter hvad hidindtil er opdaget, hos os selv og andre af Guld-Ærtzer og deres Anvisninger, har man ikke stor Marsage at haabe mange store Fordele, mindre at drømme om Guld-Bierge. De ringere og uædle Metaller blive nok mere at bygge paa.

Alf de ved Guld-Gruberne og Skurferne i Eidsvols Sogns Afmindning faldne Ærtzer er 1766 udbragt ved Scheidning og Smeltning en Regulus af 10 Mk. 12 Lods Vægt, som blev nedsendt til Kjøbenhavn for nogen Tid siden, og afvigte Mar 1772. er ligeledes udbragt ved Smeltning en Konge af 4 Lod $1\frac{1}{2}$ Dvintin, som i fiint vel udgior 3 Lod $2\frac{1}{2}$ Dvintin, som med hvad ellers er bragt til Schlig og paa Scheide Tronet udskedet vel udgior 25 Lod, til fiint beregnet p. p. til 17 à høyst 18 Lod Guld; og efter Formodning tænker, at hvad dette Mar udbringes, p. p. vil blive det samme, og endda nogle Guldhaltige Ærtzer tilbage.

Maaskee om alt det Guld de Norske Guldhaltige Ærtzer fra forrige Tider af og i senere Tider havde været udbragt, at det dog havde blevet til noget, i det mindste efterladt os saa meget, at man havde haft et Beviis derpaa. De saa til denne Tid prægede Guld-Mynter glemmes, som en Helligdom. Den seneste vægtige Medaille er den eeneste af sit Slags, og som et eeneste Bidne lettelig kunde forsvinde. Det var altsaa at ønske, at det nu i Behold værende i mindre Dele maatte udmyntes, som Ducater eller Jettons, til en Erindring for Æstertiden.

Grev) Jeg slutter med en stor Stats Mands Betænkning om
Tessin) Guld-Gruberne i Naboe-Riget.

Vores Viarbennde her i Norden er Guld og Sølv, vores Hoved-Sag Raaber og Jern. Guld-Gruben ved Aldersfors, som blev funden 1738, gav os strax i Begyndelsen nogle Stuffer med angefloget Guld. De erfarne Bergmænd trak paa Skulderne og fortvilede om Gehalten i Dybet.

Vores Haab er nu nylig oplivet, siden man efter 24 Savners Afshynkning har fundet gediegne Stuffer. Hvad i Fremtiden videre vil skee, maa af Tiden ventes; Dog synes det best for nærværende Tid at udelukke denne Titul af vores Integrats Regningers Rubriquer.

